

II. PRACE BADAWCZE

STEFAN M. KWIATKOWSKI
Instytut Badań Edukacyjnych
w Warszawie

ZMIANY STRUKTURALNE W SZKOLNICTWIE ZAWODOWYM W LATACH 1990–1997

ABSTRACT. Kwiatkowski Stefan M., *Zmiany strukturalne w szkolnictwie zawodowym w latach 1990-1997* (Structural changes in vocational education in the period 1990–1997). „Neodidagmata” XXIV, Poznań 1999, Adam Mickiewicz University Press, pp. 67–72. ISBN 83-232-0956-1. ISSN 0077-653X.

One of the most important elements of the vocational education reform is the modification of its structure from the point of view of both school numbers and enrolment. The article presents the analysis of data carried out from 1990 to 1997. On this background a structural prognosis concerning the vocational education system is presented with respect to the latest reform proposals.

Stefan M. Kwiatkowski, Instytut Badań Edukacyjnych, ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa, Polska–Poland.

WPROWADZENIE

Jedną z głównych przyczyn proponowanych zmian strukturalnych w szkolnictwie zawodowym jest występujące bezrobocie absolwentów tego sektora edukacji. Wynika ono przede wszystkim z niedostosowania kierunków i rozmiarów kształcenia zawodowego do dynamicznie zmieniających się potrzeb rynku pracy (Kwiatkowski 1993, 1996).

Analizując strukturę bezrobocia z punktu widzenia wykształcenia, stwierdzamy istotne różnice między bezrobociem wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (38,5%) a bezrobociem osób z wykształceniem wyższym (1,3%). Między tymi skrajnymi wskaźnikami mieszczą się bezrobotni z wykształceniem:

- podstawowym i niepełnym podstawowym – 33,8%,
- średnim technicznym i policealnym – 20,0%,
- średnim ogólnokształcącym – 6,4%.

Szczególny niepokój budzi bezrobocie w grupie ostatnich roczników absolwentów różnych typów szkół zawodowych. W myśl ustawy z dnia 14 grudnia 1994 roku

o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu – absolwentem bezrobotnym jest osoba zarejestrowana w rejonowym urzędzie pracy w ciągu 12 miesięcy od dnia ukończenia szkoły.

Tabela 1

Bezrobocie wśród absolwentów

Grudzień roku	Ogółem	Udział zarejestrowanych absolwentów w ogólnej liczbie bezrobotnych w %			
		z tego ze szkół			
		wyższych	liceów ogólnokształcących	średnich zawodowych i policealnych	zasadniczych
Grudzień 1992	7,4	0,4	1,0	2,7	3,3
Grudzień 1993	7,1	0,3	1,1	2,6	3,1
Grudzień 1994	7,4	0,3	1,4	2,7	3,0
Grudzień 1995	8,3	0,3	1,9	3,2	2,9
Grudzień 1996*	3,6	0,2	0,5	1,7	1,2

*) Znaczny spadek liczby bezrobotnych absolwentów w 1996 roku jest związany z nowelizacją ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, która obowiązuje od 1 marca 1996 roku.

Źródło: *Informacja o stanie i strukturze bezrobocia w styczniu 1995*. „Rynek Pracy” 1995, nr 2. *Bezrobocie w Polsce w latach 1993-1996*. Krajowy Urząd Pracy, Warszawa 1997.

Z korelacji danych opisujących strukturę wieku i strukturę wykształcenia wynika, że bez pracy pozostają najczęściej ludzie młodzi i źle wykształceni.

Uzupełnieniem danych o bezrobotnych absolwentach w stosunku do ogółu bezrobotnych są informacje o strukturze wykształcenia wewnątrz grupy bezrobotnych absolwentów (tabela 2).

Tabela 2

Struktura wykształcenia bezrobotnych absolwentów

Wyszczególnienie	Lata				
	1992	1993	1994	1995	1996
	w %				
Bezrobotni absolwenci ogółem,	100	100	100	100	100
w tym szkół:					
– wyższych	4,8	3,8	3,7	3,7	4,3
– liceów ogólnokształcących	14,1	15,7	19,6	22,4	14,8
– średnich zawodowych i policealnych	36,8	36,2	36,3	38,3	46,0
– zasadniczych	44,3	44,3	39,9	34,4	33,9
– pozostałych	–	–	0,5	1,2	1,0

Źródło: *Informacje Krajowego Urzędu Pracy o stanie i strukturze bezrobocia 1992-1996*. [W:] *Bezrobocie w Polsce w latach 1993-1996*. Krajowy Urząd Pracy, Warszawa 1997.

Zwraca uwagę fakt, iż w latach 1992-1996 nastąpiła zmiana grupy absolwentów najbardziej zagrożonej bezrobociem. W latach 1992-1994 grupą tą byli absolwenci szkół zasadniczych, natomiast od roku 1995 są nimi absolwenci średnich szkół zawodowych i szkół policealnych.

DYNAMIKA ZMIAN STRUKTURALNYCH

Na potrzebę zmian strukturalnych w szkolnictwie zawodowym wskazywali zarówno eksperci międzynarodowi, jak i rodzimi teoretycy i praktycy (*Reviews...*, 1996; *W perspektywie ...*, 1995; Lewowicki 1994). Ten aspekt jest także akcentowany w licznych opracowaniach Ministerstwa Edukacji Narodowej (*Główne kierunki ...*, 1994; *Założenia ...*, 1996; *Założenia ...*, 1997). Spójrzmy zatem na owe zmiany z punktu widzenia liczby szkół zawodowych poszczególnych typów oraz liczby uczniów w tych szkołach.

Szkoły zasadnicze

Ograniczając rozważania do szkół zasadniczych dla młodzieży, można stwierdzić, że w roku szkolnym 1996/97 w porównaniu z rokiem szkolnym 1990/91 liczba szkół zmalała o 422 (14,1%). Zmniejszyła się również liczba uczniów w szkołach tego typu o ponad 123 tys. (15,1%) – tabela 3.

Tabela 3

Szkoły zasadnicze

Wyszczególnienie	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
Dla młodzieży	2995	2949	2896	2748	2669	2625	2573
Uczniowie	814 525	806 207	792 825	769 480	745 771	721 860	691 335

Źródło: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 1996/97*. GUS, Warszawa 1997.

Średnie szkoły zawodowe

W przeciwieństwie do szkół zasadniczych w średnim szkolnictwie zawodowym w latach 1990/91–1996/97 odnotować możemy zarówno wzrost liczby szkół – o 1204 (33,4%), jak i wzrost liczby uczniów – o ponad 231,8 tys. (36,4%) – tabela 4.

Tabela 4

Średnie szkoły zawodowe

Wyszczególnienie	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
Dla młodzieży	3607	3899	4176	4461	4631	4830	4811
Uczniowie	636 595	671 682	709 211	764 614	811 995	846 398	868 433

Źródło: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 1996/97*. GUS, Warszawa 1997.

Nowym elementem w strukturze szkolnictwa zawodowego są licea techniczne (Kwiatkowski 1997). Pierwsze szkoły tego typu uruchomiono – na zasadzie eksperymentu – w roku szkolnym 1993/94. Obecnie (rok szkolny 1997/98) funkcjonuje 145 liceów technicznych, które w 12 profilach kształcą ponad 26 tys. uczniów.

Szkoły policealne

Tendencje wzrostowe – podobnie jak w przypadku średnich szkół zawodowych – obserwujemy także w szkołach policealnych. Jednakże tempo owego wzrostu nie było jednakowe: bardzo wolne w latach 1990-1992 i bardzo szybkie w latach 1993-1997 (por. tab. 5).

Tabela 5

Szkoły policealne (dzienne, wieczorowe i zaoczne)

Wyszczególnienie	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
Szkoły policealne	893	903	969	1097	1225	1432	1608
Uczniowie – ogółem	108 285	100 860	95 850	110 861	131 519	161 010	182 727
– szkół dziennych	75 134	70 892	68 635	77 458	84 456	96 159	101 237
– szkół wieczorowych	33 151	29 968	27 215	33 403	47 063	64 851	81 490

Źródło: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 1996/97*. GUS, Warszawa 1997.

Jest rzeczą charakterystyczną, że w latach 1990/91-1992/93 wzrostowi liczby szkół policealnych towarzyszył spadek liczby uczniów. Świadczy to nie tylko o przejściowym braku zainteresowania ze strony absolwentów szkół średnich, ale również o tym, iż nowo powstałe szkoły policealne były z reguły szkołami małymi o niezbyt zróżnicowanej ofercie edukacyjnej.

Jednakże w roku szkolnym 1993/94 nastąpił wyraźny przełom. Odnotowujemy bowiem gwałtowny przyrost zarówno liczby szkół (o blisko 130), jak i liczby uczniów (o ponad 15 tys.). Dzięki inicjatywie organizacji społecznych, wyznaniowych i osób prywatnych to wysokie tempo rozwoju szkół policealnych utrzymywało się także w latach następnych. W roku szkolnym 1996/97 działało już 1608 szkół policealnych, co w stosunku do roku szkolnego 1990/91 oznacza wzrost aż o 715 nowych placówek (80,1%) i o ponad 74 tys. (68,7%) uczniów.

UCZNIOWIE W SZKOŁACH PONADPODSTAWOWYCH

W polskim systemie kształcenia na poziomie ponadpodstawowym dominującą rolę odgrywają szkoły zawodowe. Już na początku lat siedemdziesiątych zwracano uwagę, że zachwiana została proporcja między kształceniem w liceach ogólnokształcących i szkołach zawodowych (szkołach zasadniczych i średnich zawodowych łącznie) – na niekorzyść liceów.

O dominującej pozycji szkolnictwa zawodowego świadczy fakt, iż w roku szkolnym 1989/90 kształciło się w szkołach zawodowych około 72% absolwentów szkół podstawowych. Przyjmując liczbę uczniów szkół ponadpodstawowych za 100%: do szkół zasadniczych uczęszczało około 46%, do średnich szkół zawodowych około 26%, a do liceów ogólnokształcących około 23%. Wprawdzie w ostatnich latach odsetek absolwentów szkół podstawowych podejmujących naukę

w szkołach zasadniczych zmniejszył się z około 46% w roku 1989 do 37,6% w roku szkolnym 1993/94 i do 34,1% w roku szkolnym 1996/97, ale zainteresowanie społeczne kształceniem na tym poziomie sprawia, iż tempo zmian jest zbyt małe (por. tab. 6). W tej sytuacji lokalne władze oświatowe w sposób administracyjny zmniejszają rekrutację do szkół zasadniczych, a także likwidują lub ograniczają kształcenie w zawodach, w których występuje lokalnie nadmiar absolwentów w porównaniu z liczbą miejsc pracy. Mimo tych zabiegów, w kilku województwach uczniowie szkół zasadniczych stanowią prawie 50% ogółu uczniów szkolnictwa ponadpodstawowego (np. w województwach śląskim, leszczyńskim i konińskim).

Tabela 6
Absolwenci szkół podstawowych kontynuujący naukę w szkołach średnich^a

Wyszczególnienie	Rok szkolny						
	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96
Liczba absolwentów							
Ogółem	570212	595053	601735	607411	623273 ^b	625221 ^b	612813 ^b
Kontynuujący naukę w następnym roku szkolnym							
Szkolnictwo średnie:	537 612	558 831	570 548	581 662	597 535	603 863	593 160
– ogólnokształ.	130 122	155 331	158 502	169 919	184 067	190 813	192 473
– techniczne i zawodowe,	407 490	403 500	412 046	411 743	413 468	413 050	400 687
w tym zasadnicze zaw.	261 411	254 075	250 869	239 608	234 181	225 654	208 874
Struktura w %							
Ogółem absolwenci	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Szkolnictwo średnie	94,3	93,9	94,8	95,8	95,9	96,6	96,8
– ogólnokształ.	22,8	26,1	26,3	28,0	29,5	30,5	31,4
– techniczne i zawodowe	71,5	67,8	68,5	67,8	66,4	66,1	65,4
w tym zasadnicze zaw.	45,9	42,7	41,7	39,5	37,6	36,1	34,1

^a Bez absolwentów szkół specjalnych.

^b Łącznie z absolwentami szkół artystycznych I stopnia, realizującymi jednocześnie program szkoły podstawowej

Źródło: Oświata i wychowanie w roku szkolnym 1996/97, GUS, Warszawa 1997.

PERSPEKTYWY

Zmiany strukturalne systemu edukacji, w tym radykalną modyfikację w zakresie kształcenia zawodowego, proponuje w najnowszym dokumencie Ministerstwo Edukacji Narodowej (*Reforma ...*, 1998). Zgodnie ze wstępną koncepcją po 6-letniej szkole podstawowej i 3-letnim gimnazjum uczniowie mogliby kontynuować naukę w 3-letnich liceach profilowanych lub w 2-letnich szkołach zawodowych.

Wśród liceów profilowanych szczególne miejsce może zająć liceum techniczne – po niezbędnym skróceniu cyklu kształcenia z czterech do trzech lat. W miejsce dotychczasowych szkół zasadniczych i częściowo średnich szkół zawodowych ma być wprowadzona 2-letnia szerokoprofilowa szkoła zawodowa, po ukończeniu której

będzie istniała możliwość podjęcia pracy lub dalszego 2-letniego kształcenia w liceum uzupełniającym.

Przyjęcie proponowanych rozwiązań strukturalnych spowoduje dalsze ograniczenie kształcenia na poziomie szkół zasadniczych. Przewiduje się bowiem, że do 2-letnich szkół zawodowych trafi nie więcej niż 20% absolwentów gimnazjów. Zwiększy się natomiast liczba szkół – odpowiedników dotychczasowych średnich szkół zawodowych – przygotowujących do egzaminu maturalnego.

LITERATURA

- Główne kierunki doskonalenia systemu edukacji w Polsce*, MEN, Warszawa 1994.
- Kwiatkowski S.M., *New relationships between the labour market and the education system in Poland*, OECD, Warsaw 1993.
- Kwiatkowski S.M., *Edukacja zawodowa wobec zmian społeczno-gospodarczych*, [w:] H. Kwiatkowska, Z. Kwieciński (red.), *Demokracja a oświata, kształcenie i wychowanie*, Polskie Towarzystwo Pedagogiczne, Toruń 1996.
- Kwiatkowski S.M., *Liceum techniczne – nowy element w strukturze szkolnictwa zawodowego*, [w:] S.M. Kwiatkowski (red.), *Nowe uwarunkowania edukacji szkolnej*, IBE, Warszawa 1997.
- Lewowicki T., *Przemiany oświaty*, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1994.
- Reforma systemu edukacji*, MEN, Warszawa 1998.
- Reviews of national policies for education*, OECD, Paris 1996.
- W perspektywie roku 2010*, Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1995.
- Założenia długofalowej polityki państwa ze szczególnym uwzględnieniem programu rozwoju kształcenia na poziomie wyższym*, MEN, Warszawa 1996.
- Założenia długofalowej polityki w zakresie ustawicznej edukacji zawodowej*, MEN, Warszawa 1997.